

ՎԱՀԱՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՊԱՏՎԻՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՆԹԻԼԻԻԱՍՈՒՄ՝

4. ՎԵՐԱԴԱՐՁ ԴԵՊԻ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ենք որոշել էինք Բեյրութից թռչել «Պանամերիկյան» ընկերության սավառակով հունիսի 20-ին և նախապես պատվիրել էինք տոմսերը, սակայն պարզվեց, որ այդ ընկերության բանվորներն ու ծառայողները գործադուլ են հայտարարել և սավառակը չվացուցակով նշանակված օրը չպիտի թռչի: Հարկադրված եղանք մեր թռիչքը հետաձգել չորս օրով ևս և տոմսեր պատվեր տալ Սկանդինավյան ընկերության օդային գծի վարչությանը այն հաշվով, որ թռչենք հունիսի 24-ին Հռոմ-Պրագա օդային գծով: Այդ շատ էր ուրախացրել առանձնապես պրոֆեսոր ընկերոջս, որն անշափ ցանկանում էր տեսնել Հռոմի հնությունները: Իրավն ասած, ես, ինչպես և մեզ հետ եկող Երուսաղեմի միաբանները, նույնպես քիչ ցանկություն չունեինք տեսնելու Հռոմը:

Թռիչքի օրը, լույսը դեռ չբացված, Անթիլիասի միաբանությունը, Հոգևոր Ճեմարանի ուսանողությունը և ծառայողները ոտքի վրա էին: Անթիլիասում մեր գտնված ժամանակ մեր մեջ ստեղծվել էր մտերմական սերտ փոխհարաբերություն, և նրանք իրենց բարոյական պարտքն էին համարում անպայման ճանապարհ դնել մեզ: Սակայն ճանապարհ դնողները միայն նրանք չէին. վաղ առավոտից, Բեյրութից, խմբերով Ան-

թիլիաս սկսեցին ժամանել բազմաթիվ հայեր, որոնք նույնպես ցանկանում էին ուղեկցել մեզ մինչև Բեյրութի օդանավակայանը:

Մեկնելուց առաջ, բոլոր ճանապարհորդներս, Անթիլիասի միաբանություն հետ միասին, գնացինք տաճար և աղոթեցինք: Տաճարի բակում հավաքվել ու մեզ էին սպասում Հոգևոր Ճեմարանի ուսանողությունը, վանքի ծառայողները և Բեյրութից մեզ ճանապարհ դնել ցանկացող բազմաթիվ հավատացյալները: Նրանք բոլորը հուզված էին:

Մենք մնաս բարով ասացինք մեզ ճանապարհ դնող բազմությանը և ինքնաշարժերով ճանապարհվեցինք դեպի օդանավակայան: Անթիլիասի միաբանությունից մեզ ուղեկցում էին Խորեն սրբազանը և Գնել հայր սուրբը: Ճանապարհին մեզ միացան հայ հավատացյալների այլևայլ խմբեր՝ իրենց ինքնաշարժերով և մոտոցիկլետներով, այնպես, որ մինչև օդանավակայան հասնելը մեզ հետևում էր ինքնաշարժերի մի երկար կառաշարք:

Մեզ ուղեկցող այդ հավատացյալներից քչերին էինք մենք ճանաչում իրենց անուններով, — մեծ մասամբ անծանոթ դեմքեր էին, — բայց մենք հայելու պարզությամբ տեսնում էինք այդ անծանոթ մարդկանց հոգին, նրանց սիրտը: Ի՞նչն էր ստիպել նրանց թողնելու իրենց աշխատանքը, խանգարելու իրենց հանգիստը՝ մեծարելու համար պաշտոնական հանգամանք չունեցող և լուի հիվանդոտների եկած Մայր Աթոռի երկու պատգամավորներին: Մի՞թե այդ բոլորը իմ կամ ընկերոջս՝ պրոֆեսորի բարեմասնու-

1. Սկիզբը ամառի 1951 թվի հուլիս-օգոստոս և սեպտեմբեր-հոկտեմբեր համարներում:

թյունների հետ էր կապված, Ամենին ոչ նրանք մեր մեջ իրենց նվիրական Հայրենիքն էին տեսնում, իրենց սրբազան Էջմիածինը: Մի փոքրիկ փաստ բավական է պատկերացնելու Սփյուռքի մեր հայութիան վառ հայրենասիրությունը. Անթիլիասում մեր գտնված ժամանակ մեզ այցի եկած մի հայ արհեստավոր ձեռքը քսեց պրոֆեսորի վերարկովի թևին և համբուրեց ասելով՝ թե «Հայրենիքի փողի կա նրա վրա»: Միանգամայն ճշմարիտ է տարածված այն կարծիքը, որ պատասխանում գտնված ամեն մի հայրենասեր հայ մարդու սրտում երկու պատկեր կա քանդակված — մեկը Հայրենիքի պատկերն է, մյուսը՝ Ս. Էջմիածին:

Անթիլիասից մինչև օդանավակայան մեր ճանապարհորդությունը տեղեց մոտ մեկ ժամ: Մենք գնում էինք սովորականից ավելի դանդաղ: Մեր ուղեկիցները, հակառակ մեր կամքի, ցանկանում էին մեր ճանապարհորդությանն առանձին հանդիսավորություն տալ, Երբ հասանք օդանավակայան, պարզվեց, որ այդտեղ ևս մեզ ճանապարհ դնելու համար բավականին սպասողներ կային: Նրանք բոլորը հավաքվեցին դահլիճ, մեր շուրջը: Եկել էին մեզ ճանապարհ դնելու Լիբանանի հայ հասարակության մի շարք կազմակերպությունների ներկայացուցիչները, Բեյրութի հայկական առաջադիմական թերթերի և ամսագրերի խմբագրությունների պատասխանատու չախատակիցները, հայ երիտասարդական, մարմնամարզական միությունների ներկայացուցիչները և ուրիշները:

Շատ ծանր և սրտաշարժ էին մեր բաժանման րոպեները: Բոլորը լուռ էին, բոլորը թախծոտ: Նրանց լուռ հայացքի մեջ միայն մի հարցում կար. ե՞րբ է լինելու այն երջանիկ օրը, որ մենք ևս ձեռք նման ճանապարհվենք դեպի Հայրենիք, ե՞րբ է մարմնանալու մեր տարիների երազները...

Պետք էր պատասխանել նրանց լուռ հարցումին, պետք էր մխիթարական մի քանի խոսք ասել: Խոսեցի ես և մխիթարեցի նրանց: Խոսեց նաև պրոֆեսորը նույն ոգով:

Մի քանի րոպե հետո լսվեց սավառնակի մոտոտի հռնդյունը. մեզ հրավիրեցին սավառնակ: Հասարակությունը ոտքի կանգնեց և բարի ճանապարհ մաղթեց մեզ: Շատերն արտասվում էին, նրանք մեզ ուղեկցեցին մինչև օդանավակայանի արգելման սահմանագիծը: Վերջին մարդը, որի ձակատը ես համբուրեցի — դա Գնել հայր սուրբն էր. նրա աչքերից արցունքի շիթեր էին կախված: Մինչև այժմ աչքիս առաջն է Գնել հայր սուրբը՝ արցունքոտ աչքերով:

Ներս մտանք սավառնակ և գրավեցինք

մեր տեղերը: Սավառնակն օդ բարձրացավ: Լուսամուտից երևում էր մեզ ճանապարհ դնողների թաղիկներին ծածանումը: Մի րոպե ևս՝ և մեր սավառնակը հեռացավ օդանավակայանից և ուղղվեց դեպի հյուսիս-արևմուտք՝ կտրելով Միջերկրական ծովի կապույտ ջրերը՝ դեպի Հունաստան, դեպի Աթենք:

Չնայած բաժանման թողած ծանր տպավորությանը, մեր տրամադրությունը ընդհանրապես լավ էր: Հայր Եղիշեն, հայր Սուրենը և հայր Նորայրը առաջին անգամ պիտի տեսնեին հայրենի երկիրը, նրանք համակված էին այդ ուրախությամբ: Ես և պրոֆեսորը երկամսյա պանդխտությունից հետո վերադառնում էինք տուն, դրանով էինք ուրախ: Սավառնակում բոլորս խոսում, ծիծաղում էինք, բացի Նորայր հայր սուրբից, որը աչքերը փակ, կարծես անզգա, նստած էր իր տեղում. սարսափելի գլխապտույտ ուներ:

Ժամը մոտ 12-ին՝ հասանք Աթենք և մեր սավառնակը վայրէջք կատարեց օդանավակայանում:

Աթենքում մենք շատ քիչ մնացինք. հնարավոր չեղավ ո՛չ քաղաքը տեսնել և ո՛չ հնությունները: Ես և պրոֆեսորը ցանկացանք օդանավակայանում գնել այնպիսի մի հիշատակ, որ բնորոշ լինեի հունական արվեստին: Մեր ցանկացած իրերը գտանք օդանավակայանի փոքրիկ կրպակում, ուր վաճառվում էին վազաներ, զարդանկարված պնակներ, փոստ-քարտաներ և այլն:

Աթենքում փոքր ինչ հանգստանալուց հետո, նույն օրը շարունակեցինք մեր թոշիքը և ժամը 3-ին հասանք Հռոմ: Օդանավակայանում մենք պահ տվինք ճամբրուկները և ինքնաշարժով գնացինք քաղաք. կանգ առանք կենտրոնական հյուրանոցներից մեկում:

Որոշել էինք Հռոմում մնալ մոտ մեկ շաբաթ, տեսնել քաղաքը, թանգարանները, սրբավայրերը, նկարասրահները և բոլոր կարևոր հիշարժան վայրերը: Նորայր հայր սուրբի օգնությամբ, որը մեկ անգամ արդեն եղել էր Հռոմում և փոքրիշատե ծանոթ էր քաղաքի հետ, կազմեցինք մեր պտույտի ծրագիրը՝ դրադեցնելով թե՛ ցերեկային և թե՛ երեկոյան ժամերը: Եվ հաջորդ օրվանից սկսեցինք գործի անցնել:

Մեզ համար այժմ դժվար է մանրամասնություններ պատմել մեր տպավորությունները հնագիտական այն բոլոր վայրերի և արվեստի այն բոլոր նմուշների մասին, որոնք տեսանք Հռոմում: Մենք ցանկանում ենք կանգ առնել միայն կարևորներից մի քանիսի վրա:

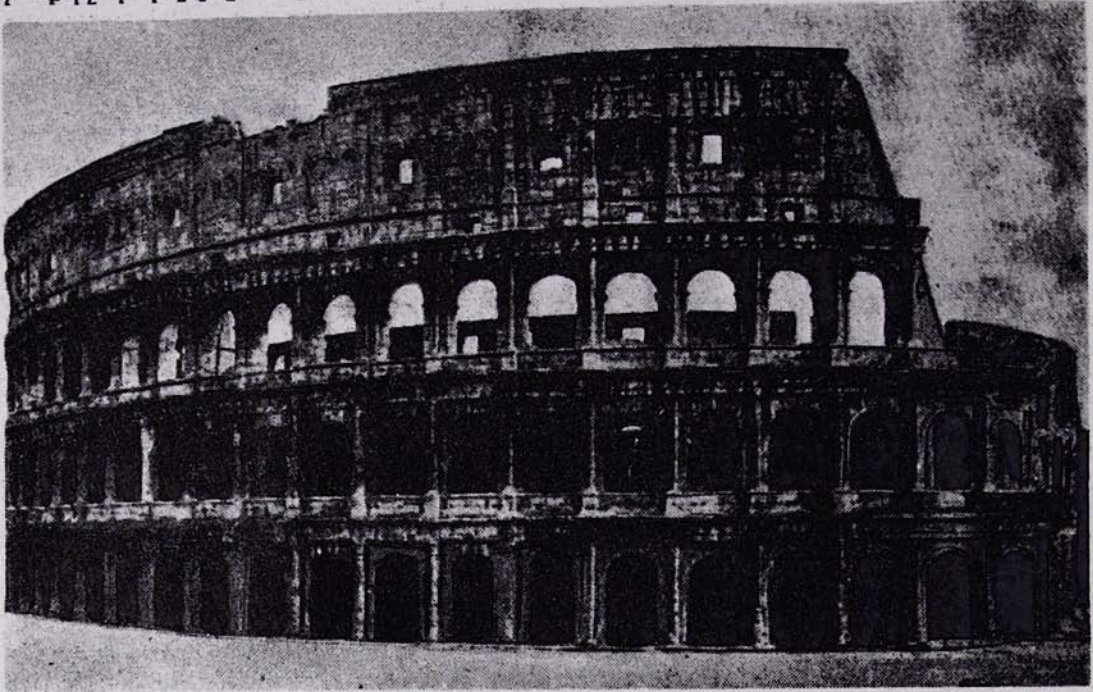

Նախքան առանձին հուշարձանների և թանգարանների մասին խոսելը, երկու խոսքով ասենք մեր ընդհանուր տպավորությունը Հռոմի մասին:

Պետք է խոստովանվել, որ մենք, մեր պտույտի հենց սկզբից, գտնվում էինք որոշ հիստորիկական մեջ: Գրականության հիման վրա Հռոմի մասին տարիների ընթացքում մեր պատկերացման մեջ ստեղծված կուռքերը բախվելով ռեալ իրականությանը,

մոմ ներդրվել է ոչ միայն իտալացի աշխատավոր մարդու արյուն-քրտինքը, այլև նրա գաղութների, հնագույն շրջանում նաև՝ հայ ժողովրդի, բայց ո՛ւր է այս բոլորի ակնբախ արդյունքը:

Հռոմում մեր այցելած առաջին սրբավայրը, — այդ Սուրբ Պետրոսի (Սան Պետրի) տաճարն էր, որը գտնվում է Վատիկանի «պետության» սահմանների մեջ, Պապի ռեզիդենցիայի անմիջական կողքին: Տաճարը

Հռոմի Ամֆիթատրոնը

սկսում էին փշրվել, մենք ավելին էինք սպասում տեսնել, քան այդ իրականությունն էր:

Հռոմը — կիսաեկեղեցական քաղաք է: Այնտեղ անշափ շատ է հոգևորականությունը. բնակչության, կարելի է ասել, չորսից մեկը հոգևորական է: Ամեն մի քաղաքի-խում դուր հանդիպում եք քահանայի, վարդապետի, կույսի, հոգևոր դպրոցի ուսանողի և եկեղեցական այլ պաշտոնյայի՝ սև, կապույտ, մանիշակագույն ու մուգ կարմիր հագուստներով և բազմաձև լայն գլխանոցներով: Քաղաքում շատ էին օտարականները, առանձնապես ամերիկացիները:

Քաղաքում քիչ կան արդյունաբերական ձեռնարկներ և մոնումենտալ խոշոր շենքեր: Մարդ նույնիսկ զարմանում է. հոմեացիները դարձր շարունակ ունեցել են իրենց պետականությունը, անվերջ շինել են, Հռո-

խորը հնություն ունի, նա հիմնվել է Կոստանդին կայսեր կողմից, իսկ հետագա դարերում մի քանի անգամ վերակառուցվել է և ընդարձակվել: Վերջին անգամ վերաշինվել է 15-րդ դարում՝ տասնյակ միլիոնների ծախսով:

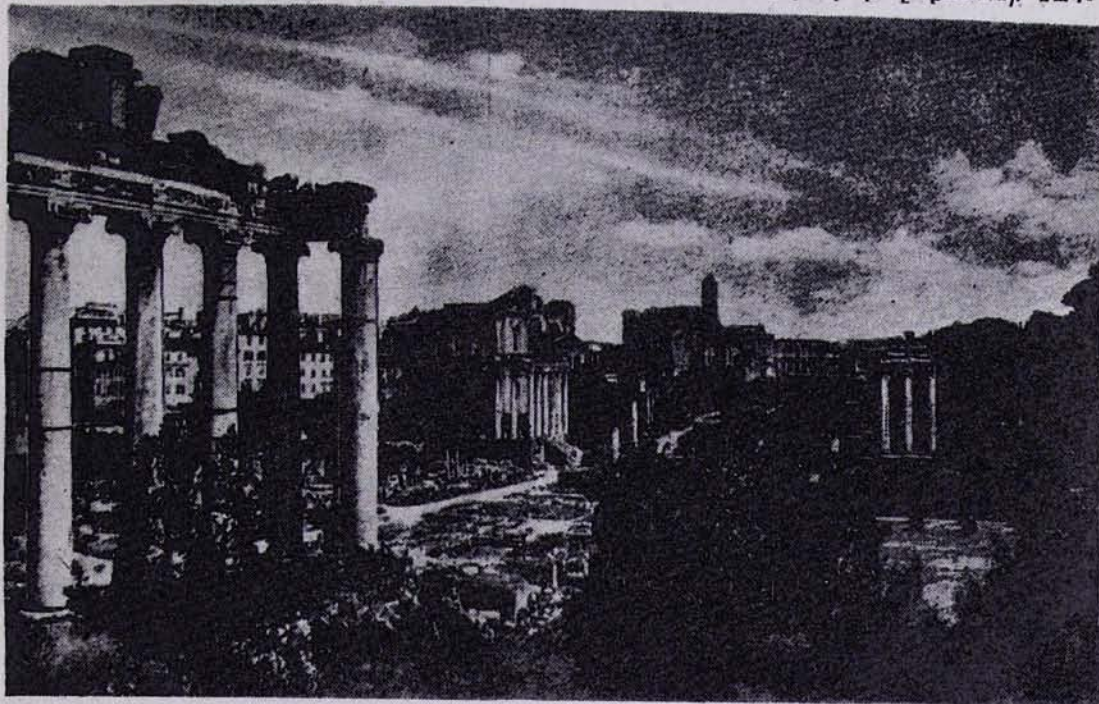
Ս. Պետրոսի տաճարը աշխարհում խոշորագույն քրիստոնեական տաճարներից մեկն է: Ամբողջ տաճարը ուշադիր դիտելու համար ժամեր են պետք: Տաճարում կան արվեստի բացառիկ նմուշներ՝ հարյուրավոր արձաններ, անշափ արժեքավոր նկարներ, վաղ քրիստոնեական շրջանին պատկանող իրեր և այլն, բայց այս բոլորը խեղդված է նոր շրջանում պատրաստված ոսկյա և արծաթյա անարվեստ իրերի ծանրության տակ, որոնք անշափ շատ են: Ընդհանրապես, տաճարն ավելի թղթում է ոսկերչության և արձանագործության շտեմարանի, քան սըր-

բավարի տնավորություն: Գրեթե ամեն մի սեղանի մոտ, ամեն մի անկյունում, Հիսուսի կամ Աստվածածնի արձանի կողքին, դրված է այս կամ այն պապի արձանը, երբեմն ավելի խոշոր, քան Հիսուսի արձանն է: Պապերի արձանները մեծ մասամբ պատրաստված են հրեշտակների հետ, ինքնաբավ դեմքով դահի վրա նստած, հրամայողի խոժոռ դեմքով: Զգում ես՝ որ մեր հայկական եկեղեցիները, իրենց պարզության մեջ,

այլ ոսկու և թանկագին քարերի արժեքը՝ որպես հարստություն:

Հետագայում մենք տեսանք Ս. Պողոսի բազիլիկ եկեղեցին, Ս. Հովհաննեսի տաճարը, Ս. Մարիամ Աստվածածնի տաճարը և ուրիշները, որոնք իրենց ներքին ձևավորմամբ քիչ են տարբերվում Ս. Պետրոսի տաճարից:

Հոռմում մեր այցելած երկրորդ կարևոր վայրը Վատիկանի թանգարանն էր: Այն ևս գտնվում է Վատիկանի քաղաքամասի սահ-

Հոռմի Ֆորումը

իրենց համեստ արդուզարդով, ավելի հարգատ են նախնական քրիստոնեական ոգուն, քան կաթոլիկ այս տաճարներն իրենց ոսկու փայլով:

Ս. Պետրոսի տաճարին կից գտնվում է նրա գանձատունը: Այցելուններին բաց են թողնում տոմսակներով. տաճարի ներսում դրված է դրամարկը, մոծում ենք տոմսի դինը և մտնում գանձատուն: Այս ևս վատ տպավորություն է թողնում հավատացյալ այցելուի վրա:

Գանձատունը քիչ է տարբերվում բուն տաճարից. այնտեղ ևս խառնիխուռն դժբախտ են տարբեր արժեքի և տարբեր հնությանը էքսպոնատներ (ցուցանմուշներ): Ճուշագրվող իրերի դասավորման ընդհանուր տեղեկենցն է՝ ցույց տալ ոչ թե քրիստոնեական հնություններ որպես այդպիսիք,

մանրերում, պապի պալատի ճիշտ կողքին:

Վատիկանի թանգարանն աշխարհի խոշորագույն թանգարաններից մեկն է. նա ունի հարյուրավոր բաժիններ, որոնք անհնար է մի օրում պատել: Ուստի և որոշեցինք մի «գիդ», այսինքն՝ բացատրող վարձել և պալմանավորվել նրա հետ, որ նա մեզ ցույց տա միայն կարևոր էքսպոնատները:

Թանգարանում բավականին ժողովուրդ կար, մեծ մասամբ կաթոլիկ հոգևորականներ, որոնք ավելի հետաքրքրվում էին մեզնով, քան թանգարանով: Մենք, չորս հայ հոգևորականներ, մեր տարազով, մեր վեղարներով, բոլորի հետաքրքրության առարկան էինք: Երբ մտնում էինք որևէ բաժին, իսկույն այցելունները շրջապատում էին մեզ և հետաքրքրվում՝ թե որտեղից ենք մենք, ինչ դավանանք ունենք և այլն:

Վատիկանի թանգարանը երեք հիմնական մասի կարելի է բաժանել՝ հունա-հռոմեական հեթանոս աշխարհ, միջին դարեր և վերածննդյան շրջան։ Բոլոր բաժիններն էլ հարուստ են մարդկային կուլտուրայի նմուշներով՝ արձաններով, նկարներով, ձեռագրերով, հնագիտական իրերով և այլն։ Կանգ առնել թեկուզ նրանցից կարևորների վրա, իհարկե մենք ներկա փոքրիկ հոդվածում, ի վիճակի չենք, բացի այդ, նրանց

մությանը։ Այս, պետք է ասել, բացահայտ աղավաղումն է պատմական իրողության։

Ավելի քան հինգ ժամ մենք եղանք վատիկանի թանգարանում և նայեցինք բաժինները առանց հանգստանալու։ Հերթով միայն, Ռաֆայելի նկարի դահլիճում, փոքր ինչ հանգստացանք և ապա դուրս եկանք թանգարանից։

Հռոմում մեր տեսած հնուվյուրներից ծանր տպավորություն թողեց կապուցիներին

Հռոմի Պանթեոնը

մեծ մասը վաղուց գիտություն սեփականություն է հանդիսանում, Մենք ցանկանում ենք միայն նշել թանգարանի նյութերի խճողվածությունը։ Մենք, օրինակ, եղել ենք Մոսկվայի թանգարաններում, Լենինգրադի «Էրմիտաժ»ում։ Էքսպոնատները և այս թանգարաններում այնպես են դասավորված, այնպիսի կապակցության մեջ, որ թանգարանը նայելուց հետո, երբ դուրս ես գալիս, ամբողջական որոշ պատկերացում ունենում ես։ Բայց այդ նույնը չի կարելի ասել Վատիկանի թանգարանի մասին։

Վատիկանի թանգարանը ունի մի այլ խոր թերություն ևս. վաղ քրիստոնեական շրջանի նյութերն այստեղ դասավորված են նեղ կաթոլիկ ոգով, ամենակիև տեղ չի տրված վաղ քրիստոնեական եկեղեցիների, առանձնապես արևելյան հին եկեղեցիների պատ-

աստրերկրյա վանք-գերեզմանատունը։ Իրա մենք ներս մտանք այդ վանքը և իջանք նրաներնահարկը, մեր առջև բացվեց մի զարհուրելի տեսարան. կողք-կողքի գտնվող մռայլ խցիկների պատերը և առաստաղն ամբողջապես զարդարված էին տասնյակ հազարավոր մարդկանց ոսկորներով։ Ըստ որում, գանգերից զարդախառններ էին պատրաստված, ազդրոսկրներից և թիոսկրներից մանրանկարչական զարդանկարներ և այլն... օգտագործվել էին նույնիսկ մարդկանց մատների ոսկրները, որոնցից պատրաստված էին գերիալոններ և ցանցի պես կախված պատերից։ Ամեն մի խորանում դրված էին կմախքի ամբողջական մանիկեններ՝ վրան շուրջառ ձգված և ձեռքին դրված սաղմոս։ Այս խցիկներում օդն անչափ ծանր էր, դեռ կային ոսկրներ, որոնց վրայի միսը շարունակվում էր քայքայվել։ Աշխատե-

ցինք շտապ թողնել կապուցիաների այս գերեզմանատունը, առանց հասկանալու նրա ստեղծման նպատակը. ինչի՞ համար է ցուցադրվում մարդկանց ոսկրների այս շեղջը, ինչի՞ համար են ծաղրում մարդու աճյունը՝

բուժյուն էր թողել մեզ վրա, ուստի և մենք ցանկանում էինք տեսնել նաև նրա «Մովսես»ի արձանը, որի մասին շատ ենք կարդացել:

Մեծ դժվարությամբ մենք գտանք այն

Միքել Անջելոյի Մովսեսը

ոսկրները որպես զարդարանք օգտագործելով:

Մեզ շատ էր հետաքրքրում Միքել Անջելոյի «Մովսես»ի արձանը: Ս. Պետրոսի տաճարում մենք տեսել էինք նրա սգավոր Աստվածածնի արձանը՝ Հիսուսին գրկած (խաչափայտից իջեցնելուց հետո): Մեծ արվեստագետի այդ արձանը ուժեղ տպավոր-

տաճարը, ուր գտնվում էր մեր փնտռածը: Արձանը հիացմունք պատճառեց մեզ բոլորիս. իրապես այդ մարդկային արվեստի հրաշալիքներից մեկն է: Կարելի էր լիապես արդարացնել նրան գտնելու մեր փնտռողների շարժարանքը:

Հին հռոմեական շենքերից մենք տեսանք պանթեոնը, ճարտարապետական իր կա-

ռուցվածքով և հնուվայմբ բացառիկ հուշարձան է այն: Կառուցվել է Ագրիպայի երեք կոնսուլատների ժամանակ և նվիրվել աստվածներին: Հետագայում պանթեոնը վերակառուցվել է Անտոնինոս Պիոս, Սեպտիմոս Սևերոս և Կարակալլա կայսրների ժամանակ:

Խիստ ուշագրավ էր Կոլիզեի՝ ամֆիթատրոնի շենքը, որը հիմնել է Վեսպասիանոսը (69—70 թ. թ.) և ավարտել նրա որդին՝ Տիտոսը մեր էրայի 80 թվին: Կոլիզեն այժմ կիսաքանդ վիճակում է, բայց նրա ավերակներն այնուամենայնիվ, որոշ պատկերացում տալիս են այցելուին նրա մասին: Այս վիթխարի մի կառուցվածք է, 40—50 հազար հանդիսականներ տեղավորող մի շենք՝ իր բոլոր հարմարություններով: Կանգուն է դեռևս կայսերական օթյակը, գլադիատորների և զազանների դուռը, մրցությունների ձվաձև հրապարակը և այլ մասեր: Նայում ես ամֆիթատրոնին և մտածում, որքան անմեղ մարդկանց արյուն է ինքիվել այս քարերի վրա, սոսկումի ինչ պատմություններ ունի այս լուռ շենքը:

Կոլիզեից ոչ այնքան հեռու գտնվում է ֆորումը — հին Հռոմի քաղաքական և առևտրական կենտրոնը: Դա մի ընդարձակ հրապարակ է՝ շրջապատից փոքր ինչ ցածր մակերեսով: Այնտեղ ցաքուցրիվ թափված են հռոմեական քանդված քաղաքի ավերակները: Ամեն քայլափոխում հանդիպում ես

կորնթական սյուների, բարելեֆների, ջարդված արձանների և հնուվայմ ալ մնացորդների: Դեռևս կանգուն են մնացել Սատուրնի տաճարի ութ սյուները, Վեսպասիանոսի տաճարի երեք սյուները, Տիտոսի և Սեպտիմոս Սևերոսի հաղթական կամարները և այլ հուշարձաններ:

Հռոմում մենք մնացինք ավելի քիչ օրեր, քան ծրագրել էինք, որովհետև սկանդինավյան ընկերության սավառնակը Պրագա էր թողում շաբաթը մեկ անգամ, 28-ին նրա հերթական թռիչքի օրն էր և եթե մենք այդ սավառնակը բաց թողնեինք, հարկադրված պիտի լինեինք մեկ շաբաթ ևս սպասել, որը ցանկալի չէր, ուստի և որոշեցինք ճանապարհով և առաջին սավառնակով:

Մինչ այդ մենք պատեցինք և տեսանք Հռոմի մի քանի վայրեր ևս, եղանք արվեստի թանգարանում, ուր հավաքված էին հին և նոր շրջանի արվեստի լավագույն նմուշները, գեղանահարկ կատակոմբաներում, ուր ապաստանել են քրիստոնյաները առաջին-երկրորդ դարերում հռոմեական իշխանության հետապնդումներից և այլ վայրերում: Ամսույս 28-ին վաղ առավոտյան Հռոմից մենք թռանք Վիեննա, իսկ այնտեղից, նույն օրը՝ Պրագա:

Պրագայում մնացինք մի քանի օր: Այնտեղից շարունակելով մեր ճանապարհը Մոսկվայի վրայով հուլիսի 4-ին ժամանեցինք Հայրենիք, մեր սիրելի Նրեան, այնտեղից՝ էջմիածին:

